

Mokřady jako nedocenená součást měst

Feuchtgebiete als ein unterschätztes Bestandteil von Städten

Dagmar Najmanová¹

Abstrakt

Mokřady Jablonné jsou projektem neziskové organizace Čmelák – Společnost přátel přírody. Jedná se o přeměnu zanedbaného příměstského prostoru s ohnisky černých skládek v mokřadní park. U zámku Nový Falkenburk v Jablonném v Podještědí byla vyhloubena soustava tůní, které zabírají dohromady přes 1 ha vodní plochy. Jsou napájeny podzemní a dešťovou vodou. Vnikl tak prostor, sloužící přírodě (biotop pro obojživelníky a další vodní a na vodu vázané živočichy a rostliny, upevnění a dobudování sítě územního systému ekologické stability biocentra č. 1139 U Aleje, krajinnotvorný efekt, prokazatelné zvýšení biodiverzity jak rostlinné tak živočišné) a současně slouží lidem. Lokalita byla dále doplněna návštěvnickou infrastrukturou (dřevěné chodníky, dřevěná mola, kačírková plážička,..). Tento mokřadní park se nachází pouhých 5 minut chůze od centra města Jablonné v Podještědí a přímo sousedí s dětským domovem. Jedná se o místo vzdělávání a osvěty. To probíhá nejen pomocí infotabulí, interaktivních zastavení a též prostřednictvím exkurzí (odborné, zážitkové, noční) a akcí pro dobrovolníky a v neposlední řadě pomocí terénních environmentálních programů pro kolektivy od mateřských školek až po vysokoškoláky. Mokřady Jablonné jsou nyní místem vyhledávaným místními i širokou veřejností k odpočinku a rekreaci.

Kurzfassung

Die Feuchtgebiete in Gabel (Jablonné v Podještědí) sind ein Projekt der gemeinnützigen Einrichtung Čmelák - Společnost přátel přírody (Hummel - Gesellschaft der Naturfreunde). Es handelt sich um eine Umwandlung eines vernachlässigten stadtnahen Bereiches mit Schwarздеponien zu einem Park mit Feuchtbiotopen. Am Schloss Nový Falkenburk in Gabel wurde ein System von Tümpeln angelegt, die insgesamt mehr als 1 ha Wasserfläche einnehmen. Sie werden durch Grund- und Regenwasser gespeist. Somit entstand ein Raum, der der Natur (ein Biotop für Amphibien und weitere Wasser- und an das Wasser gebundene Tiere und Pflanzen, Stabilisierung und Ausbau des Systems der ökologischen Stabilität des Gebietes des Biozentrums Nr. 1139 U Aleje, Effekt für die Gestaltung der Landschaft, eine nachweisliche Erhöhung der Artenvielfalt der Pflanzen und Tiere) sowie den Menschen dient. Der Standort wurde weiter um eine Infrastruktur für Besucher ergänzt (Holzwege, Holzmoles, Kiesstrand...). Dieses Feuchtgebiet befindet sich nur 5 Gehminuten vom Zentrum der Stadt Gabel entfernt und ist unmittelbar mit einem Kinderwohnheim benachbart. Es handelt sich um einen Ort der Bildung und Aufklärung. Diese findet nicht nur mit Hilfe von Informationstafeln, interaktiver Haltestellen, sondern auch mittels Exkursionen (Fachexkursionen, Erlebnisexkursionen, Nachtwanderungen) und Veranstaltungen für Ehrenamtliche und letztendlich mittels Umweltbildungsprogramme für Gruppen vom Kindergarten bis zu Hochschulstudenten statt. Die Feuchtgebiete in Gabel werden gerne durch die lokale sowie die breite Öffentlichkeit zur Erholung aufgesucht.

---

¹Čmelák – společnost přátel přírody, Švermova 32, 46010 Liberec 10, dagmar.najmanova@cmelak.cz

Seznam zkratk

ÚSES	územní systém ekologické stability
EVVO	ekologická výchova, vzdělávání a osvěta
MŠ, ZŠ, SŠ	mateřská škola, základní škola, střední škola

1 Úvod

Mokřady dnes patří k nejohroženějším a zároveň i ekologicky nejcennějším ekosystémům na světě. O jejich významu a zároveň i o jejich kritickém ohrožení svědčí i mezinárodní úmluva na ochranu mokřadů, tzv. Ramsarská úmluva. Mokřady představují celou škálu biotopů, pro něž je charakteristické vodou nasycené prostředí. [1]

V užším slova smyslu jsou mokřady územím, v němž hladina vody vystupuje k terénu a nad terén, aniž by vytvářela větší vodní plochu. Jde o přechodné prostředí s nejednoznačnou hranicí mezi vodou a souší. Mokřady produkují velké množství biomasy a jsou charakteristické strukturou porostu, která snáší a současně udržuje vysokou hladinu podzemní vody a nasycení půdy vodou. Mokřadní plochy vhodně doplňují tůň (terénní prohlubně zaplavené vodou). [2] V dnešní době se přirozeně nově vzniklé tůně a mokřady vyskytují jen velmi vzácně, a to zejména kvůli razantním regulacím vodotečí, odvodňování pozemků za účelem zisku zemědělské půdy nebo jejich zástavbě. Navíc jsou často takovéto mokřady vzhledem k malému objemu a hloubce náchylné k rychlému zániku. I proto nyní nabývají na důležitosti sekundární – druhotně či uměle vzniklé mokřady, jejichž původ je spojen s antropogenními aktivitami. Kupříkladu mnohé sekundárně vzniklé mokřadní ekosystémy v průmyslových oblastech, které jsou ponechány samovolnému sukcesnímu vývoji, představují často velmi hodnotné biotopy vhodné pro existenci populací druhů a i celých společenstev, jinak mizejících z dnešní intenzivně obhospodařované krajiny. Tyto lokality jsou ožívovány prakticky ihned po svém vzniku, často i ohroženými a chráněnými druhy, a stávají se tak cennými stabilizačními prvky jinak silně narušeného prostředí. [3] Mokřady jsou domovem pro mnoho živočišných a rostlinných druhů, které ke svému životu potřebují prostřední nasycené vodou. Ale mokřady nepotřebuje jen příroda, ale i my lidé. Mokřady nám poskytují důležité ekosystémové služby, jako je např. produkce kyslíku, podpora krátkého vodního cyklu či klimatizační funkce. Neopomenutelnou úlohu hrají mokřady při zadržování vody v krajině. Při vydatných srážkách se velké množství vody zadrží právě v mokřadech, odkud se jí část postupně vypaří a část pomalu odteče. To beton, asfalt či velká pole neumí.

V druhé polovině minulého století mělo zavádění kolektivní zemědělské velkovýroby za následek mohutné odvodňování mokřadů ve prospěch zemědělské půdy. Na mokřady se pohlíželo jako na neužitečné a dokonce zdraví škodlivé plochy (kdy se věřilo, že představují hrozbu šíření malárie), které je nutné z krajiny odstranit. V současné době si však začínáme uvědomovat fatální následky likvidace mokřadů, které se projevují úbytkem biodiverzity a zvýšením ničivých následků povodní na obydlích i životech. Stejně nezastupitelné jsou mokřady i v tlumení dopadů sucha. V době zvyšování očekávaných dopadů klimatických změn ve střední Evropě roste význam přírodně blízkých opatření ve městech i volné krajině, zaměřených na udržitelné hospodaření se srážkovou vodou a její zadržování v krajině. [4]

Nezisková organizace Čmelák Společnost přátel přírody se rozhodla v rámci svých revitalizačních aktivit věnovat mimo jiné právě mokřadům, aby jim napomohla znovu plnit jejich přirozené funkce. Mokřadní biocentrum „U Aleje“ pod zámkem Nový Falkenburk v Jablonném v Podještědí je jedním z takovýchto míst.

Obrázek 1: Pohled na Mokřady Jablonné.

2 Mokřady Jablonné

2.1 Základní údaje o mokřadech v Jablonném

GPS souřadnice: 50°45'35"N, 14°45'14"E

Parcelní vymezení: 868, k. ú. Jablonné v Podještědí, 1036/2, 1036/3, 1040, 1043/1, 1043/2, 1044, 1045, 1070, k. ú. Česká Ves v Podještědí

Vlastník: Čmelák – Společnost přátel přírody, z.s.

Rozloha a nadmořská výška: 6 ha, 300 m. n. m.

Význam území: **ÚSES:** Mokřadní biocentrum 1139 U Aleje (regionální biocentrum, regionální biokoridor. Biocentrum těsně přiléhá k evropsky významné lokalitě soustavy NATURA 2000 – Horní Ploučnice v nivě Panenského potoka. V územním plánu města se jedná o vymezenou plochu urbanizované zeleně.

Dostupnost: samotná mokřadní lokalita je dostupná několika trasami pro pěší/cyklisty. Nachází se cca 12 minut pěšky od nádraží a cca 5 minut od centra města. Přes území vede zelená turistická značka.

3 Historie lokality

Ještě v polovině minulého století se podle pamětníků v této lokalitě rozprostíraly louky, které byly pravidelně dvakrát ročně koseny. Nebyly podmáčené, protože pozemek byl odvodněn pomocí melioračního systému. Poté, co byla pravidelná péče o pozemky přerušena, zarostlo území plevelnými rostlinami. Zanesením odvodňovacího systému se na pozemcích začala opět zadržovat voda, a tak pozemek zarostl bujným porostem rákosin. Neudržované prostranství se rázem stalo místem živelného ukládání odpadu.

V roce 2005 Čmelák tento degradovaný mokřad odkoupil v dražbě a zajistil tím, že se tento pozemek nebude využívat k soukromým účelům, ale poslouží široké veřejnosti.

4 Revitalizace lokality

Nejprve Čmelák s pomocí dětí z dětského domova, který sídlí v sousedním zámku Nový Falkemburk, lokalitu uklidil od odpadků a ohnisek černých skládek. Následně začal připravovat revitalizační projekt a shánět finanční prostředky na jeho realizaci. Projekt neměl pomoci zhodnotit lokalitu pouze ekologicky, ale vytvořit i atraktivní místo pro lidi. Bylo třeba provést řadu odborných průzkumů a získat nespočet povolení, vyjádření a stanovisek od příslušných úřadů. Po celou dobu lidé ze Čmeláka spolupracovali s místními občany, kteří se prostřednictvím několika komunitních setkání zapojili do plánování budoucí podoby lokality. O tom, že to nebyla cesta jednoduchá, svědčí doba celého procesu – 8 let. Na začátku roku 2013 byla na lokalitě konečně vyhloubena soustava osmi tůní o celkové vodní ploše přes 1 ha. Tůně jsou různého tvaru, hloubek a velikostí, aby pokryly nároky co nejširšího spektra rostlin a živočichů. V současnosti slouží jako biotop pro obojživelníky a další vodní a na vodu vázané živočichy a rostliny. Na lokalitě byla vytvořena mozaika stanovišť, a ta byla doplněna o úkryty pro řadu druhů živočichů, např. hadník, ještěrkovník, netopýří a soví budky nebo berličky pro ledňáčky. Na lokalitě se ponechávají torza starých doupných stromů a louky se pravidelně mozaikovitě kosí.

5 Mokřady jako modelové území

Pro vznik modelového území bylo zapotřebí sladění ekologických, urbánních a osvětových funkcí, a to včetně navazujícího napojení na občanskou společnost - život komunity. Cílem bylo prakticky realizovat ukázkový projekt udržitelného územního rozvoje a hospodaření v mokřadních biotopech v městském prostoru.

Již od začátku byla široká i odborná veřejnost zapojována pomocí několika komunitních setkání do plánování o budoucím využití a podobě lokality. Místní obyvatelé tak sami rozhodli o podobě cest, umístění laviček a další návštěvnické infrastruktury jako například kačírkové plázičky. Odborníci se zapojili do plánování budoucí revitalizace toku, který protéká lokalitou, a do odborných průzkumů lokality (zoologických, botanických, hydrologických). Na základě jejich doporučení byl sestaven a je průběžně aktualizován plán péče o lokalitu.

Environmentální výchova pro mateřské, základní i střední školy se nese v duchu motto Jana Amose Komenského: „Řekni mi něco a já to zapomenu,... ukaž mi to a budu si to pamatovat,... dovol mi, abych to prožil, a budu to už trvale vnímat a chápat po celý svůj život.“ Terénní vzdělávací programy jsou tedy založené na bezprostředním kontaktu účastníků s přírodou, vlastních výzkumech a pozorováních a práci s originálními pomůckami. V neposlední řadě zde mohou vyzkoušet interaktivní naučná zastavení o ekosystémových službách. Pro pedagogy, kteří by rádi se svou třídou vyrazili do mokřadů samostatně jsou připravené výukové metodiky a pomůcky k realizaci vlastních programů.

Turisté i návštěvníci mohou navštívit areál samostatně po procházkovém informačním okruhu, nebo využít připravenou audiostezku či questingovou trasu. Dále mohou lokalitu navštívit v doprovodu odborníků Čmeláka a podrobněji ji poznat na některé z tematických exkurzí, zážitkové exkurzi „Jak se staví mokřad“, noční exkurzi, v rámci celodenního programu na Dni otevřených dveří do mokřadu, kterým provádí pohádkové bytosti nebo při badatelském programu zaměřené na vodní bezobratlé živočichy, který je určen zejména rodinám s dětmi. Cílem široké nabídkou aktivit pro veřejnost je dosažení pozitivního postoje a vnímání mokřadů u veřejnosti ale i přijetí místních lidí mokřadů Jablonné za své.

Pro podporu udržitelného cestovního ruchu a ekoturistiky bylo do areálu přeloženo turistické značení, které přivede návštěvníky od nádraží či z centra města až do Mokřadů Jablonné. Navíc byl vytvořen prospekt s mapou „Přírodní zajímavosti v okolí Jablonného.“ O mokřadech informuje i místní informační centrum v němž jsou k dostání materiály jako: Praktický rádce zakládáním mokřadu – Mokřady Jablonné . . . místo, kde to žije, podrobný plánek lokality, troj pohled ukazující stav lokality před revitalizací a po ní či samostatná pohlednice z Mokřadů Jablonné.. Areál umožňuje krátkodobou rekreaci a odpočinek přímo na kraji města (dopad na

úsporu času lidí a snížení emisí z dopravy), současně jde o nenucenou osvětu, jak chránit přírodu, šetrně využívat i poznávat mokřady.

Mokřady Jablonné mají svůj webový portál i facebookový profil, to poskytuje odbornou i populárně naučnou platformu pro zviditelnění Mokřadů Jablonné jako místa, které je zajímavé navštívit a kde je možné se poučit a inspirovat. Současně slouží jako on-line podpora a zdroj informací pro ochranu a tvorbu mokřadních biotopů na dalších lokalitách.

Areál díky vytvořené nabídce volnočasových, osvětových a vzdělávacích možností plní řadu vzájemně navazujících funkcí. V mokřadním parku najdou občané města místo pro procházky i pozorování přírody, je zde prostor pro tematické programy vzdělávacích i volnočasových organizací i škol. Naučné prvky, faunu, flóru ocení zájemci o přírodní krásy, individuální návštěvníci města i organizované skupiny. Přírodní a dobře přístupná lokalita se brzy stala místem pro každodenní procházky, venčení psů, hry dětí. Lidé do mokřadů přicházejí i za dalšími aktivitami, jako je focení, malování ale zejména pozorování života zvířat.

6 Závěr

Mokřady Jablonné jsou unikátním projektem neziskové organizace Čmelák – Společnost přátel přírody. Od roku 2005 tato největší severočeská nezisková ekologická organizace revitalizuje Mokřady Jablonné v duchu svého motta ... pro lidi, pro přírodu. V roce 2005 koupil spolek Čmelák pozemek na okraji města Jablonného v Podještědí a ve spolupráci s místními obyvateli navrhl budoucí podobu lokality. Po dlouhých letech příprav, vyjednávání, plánování a shánění financí se konečně na začátku roku 2013 začalo s fyzickou revitalizací, kdy byla vyhloubena soustava tůní, která byla následně doplněna návštěvnickou infrastrukturou dle přání místních lidí. Ze zanedbané, nepřístupné a odpadem zanesené lokality s černými skládkami Čmelák vytvořil malebné místo. Útočiště zde našly chráněné rostliny i živočichové, zároveň jsou mokřady vyhledávaným místem k rekreaci a odpočinku. Dnes se v mokřadech nachází 8 tůní, dřevěné chodníčky a mola, lavičky, naučné cedule, nášlapné kameny, úkryty pro živočichy a mnoho dalšího. Kromě ukázkové revitalizace Mokřadů Jablonné je dlouhodobým záměrem spolku Čmelák i osvěta. Cílem je, aby návštěvníci pochopili obrovský pozitivní význam mokřadů a přijali je jako přirozenou součást krajiny. Proto na lokalitě pravidelně probíhají tematické akce pro veřejnost. Mokřady Jablonné tak díky Čmeláku a jeho podporovatelům slouží přírodě i lidem. Modelové sladění ekologických, urbánních a osvětových funkcí při revitalizaci mokřadů v Jablonném v Podještědí, a to včetně navazujícího napojení na občanskou společnost (život komunity), nabídlo příležitost prakticky realizovat ukázkový projekt udržitelného územního rozvoje a hospodaření v mokřadních biotopech v městském prostoru. Tímto způsobem chce organizace Čmelák vytvářet hodnotná místa pro lidi i pro přírodu a šířit dobrou praxi i do dalších obcí naší republiky.

Literatura

- [1] EISELTOVÁ, M.; POKORNÝ, J.: Ekologické funkce mokřadů – umí je člověk chránit a využít? 2011.
- [2] JUST, T.; aj.: Revitalizace vodního prostředí. 2003.
- [3] KONVIČKOVÁ, V.; HELEŠIC, J.: Význam sekundárních mokřadů- příklad vodních těles v důlních oblastech. 2011.
- [4] MIKO, L.; HOŠEK, M.: Příroda a krajina České republiky – Zpráva o stavu 2009. 2009.